

دکتر بصیر کامجو
Dr.Basir Kamjo

Рӯдаки - Rudaki

جایگاه جهانی رودکی بزرگ

رودکی ، ابو عبدالله جعفر فرزند محمد فرزند حکیم فرزند عبدالرحمان فرزند آدم ، و از آغاز قرن چهارم هـ . در حدود سال 249 هـ . ق / 869 میلادی در قریهٔ بئج قراء رودک (پنجکنت در تاجیکستان امروزی) در نزدیکی نخشب سمرقند متولد و در سال 329 هـ . ق / 949 میلادی ، درمولد خود قریهٔ بئج چشم از جهان بست.

رودکی تاجیک تبار آریایی نژاد ، استاد شاعران و از ستارگان درخشندهٔ آسمان شعر و ادب پارسی دری است که در میان گویندگان مشهور عالم و بویژه در سرزمین آریان و خراسان بنام پدر شعر پارسی دری از مقام شامخ و ارجمندی برخوردار است .

گویند وی از کودکی نابینا بود و بقولی بعد ها او را کور کردند ، و برخی هردو گزینه را باور نمی کنند و بر اینایی وی تأکید می ورزند.

از شاعران بعد از رودکی هم اشاراتی بکوری آن استاد خردمند داریم ، چنانچه « دقیقی » گفته است :

استاد شهید زنده بایستی

و آن شاعر تیره چشم روشن بین

تا شاه مرا مدیح گفتندی

بالفاظ خوش و معانی رنگین

استاد ابوالقاسم فردوسی آنجا که سخن از کلیله و دمنه گفته بنحوی سخن رانده است که کوری « رودکی » از گفتار او دریافته میشود :

گزارنده را پیش بنشانند

همه نامه بر رودکی خواندند

بپیوست گویا پراگنده را

بسفت این چنین در آگنده را

" ولی با بررسی پروفسور گراسیموف (1970 م) بر جمجمه و استخوانهای وی آشکار گردید که در دوران پیری با فلز گداخته ای چشم او را کور کرده اند، برخی استخوانهایش شکسته بود و در بیش از 80 سالگی درگذشت. " 1

رودکی چنگ برگرفت و نواخت

باده انداز و کاو سرود انداخت

علامه شبلی نعمانی هندی در کتاب پنج جلدی شعرالعجم به ترجمه سید محمد تقی فخرالداهی گیلانی در مورد وسعت دید «رودکی» غزل او را چنین بیان می کند :

روی به محراب نهادن چه سود

دل به بخارا و بطحانی طراز

ایزد تا وسوسه عاشقی

از تو پذیرد نه پذیرد نماز

با آنکه مشخصات جامعه روزگار رودکی با شرایط اقتصادی و سیاسی و فرهنگی جوامع ایکه اکنون ما در آن زیست داریم یکسان نبوده اما گونه های معتابهی از وجوه اشتراک این دو دوره ای از هم متفاوت در آموزش و شناخت رودکی روشن بینی شده است .

در رویکرد های بینشی رودکی مدارک فراوانی وجود دارند که چهره بسیار شفافی از زندگی مردم و اوضاع و احوال حیات ، اجحاف طبقاتی حکایت می کند. انگاره های فکری او تبلوری از بیان عقلانی و تجلی یی از ناهنجاری های فرهنگی و ناگواری های مدنی عصرش می باشد.

رودکی برپایه تحلیل عینی از جامعه روزگارش ، درودا که اساسی ترین مفاهیم جامعه شناختی را در قالب منظوم به نفع انسان و بیداری او به تأمل گرفته است . برخی از اساسات تفکر وی را که شهودی از اندیشه های جامعه شناختی فلسفی و اخلاقی اوست میتوانیم بیان کنیم :

در شعر رودکی قوه تخیل ، تشبیه و نزدیکی معانی به طبیعت و وصف آن ، روح طرب و شادی ، شباهت ، نازک بینی ، پاکی و کردار نیک ، دشواری حیات ، بیداری ضمیر ، اندازه قربت و مهر ، بیان پیوند آزادی با سجایای اخلاقی شرف ، عشق و موقعیت لذتی آن در زندگی ، شفافیت عشق و محبت ، دوستی و همزیستی ، شناخت ذات نجابت انسان ، قضاودانره ای تکرارتالم و درد ، مجادله نو و کهنه ، خوش زیستی و همزیستی ، مقاومت و استقامت ، گذشت ، قناعت و اقبال ، عالم امکان ، متاع فاقد ارزش ، نیستی و ده ها مقولات بکر دیگر بازتاب روشن یافته است که در روند کمالش سنگپایه معنوی ادب و فرهنگ مشترک خراسان و جهان را تشکیل میدهد .

قابل یادمانی است که با رضایت تام همه خردمندان و شعرای هم عصر و ما بعدش ، از اصالت اندیشه و استعداد ذاتی رودکی تمجید نموده و او را سرتاج شاعران یاد کرده اند. کسانی مروزی در وصف رودکی مینوسید :

از رودکی شنیدم سلطان شاعران

کماندر جهان بکس مگرو جز بفاطمی

***

استاد شهید بلخی شاعر و معاصر رودکی در باب وی میگوید :

سخن مانند شعر شعرا

رودکی را سخنش تلوثیست

شاعرانرا خه واحسنت مدیح

رودکی را خه واحسنت هجیست

دقیقی افزون برتوصیف او دردوبیتی که قبلاً نقل شده است در دو بیت ذیل ، شایسته سالاری رودکی را باری چنین ستوده است :

کرا رودکی گفته باشد مدیح ،
امام فنون سخن بود ور ،
دقیقی مدیح آورد پیش او
چو خرما بود برده سوی هجر

عنصری با همه استادی خویش در غزلسرایی به قصور خود نسبت به استعداد رودکی اعتراف می کند و میگوید :

غزل رودکی وار نیکو بود
غزل های من رودکی وار نیست
اگرچه بیچم به باریک وهم
بدین پرده اندر مـرا بار نیست

رودکی در هشت سالگی قرآن را از برکرد و از همان هنگام به شاعری پرداخت . از ابیات و قطعات و قصاید و غزلهای معدودی که از او باقی مانده به نیکی میتوان دریافت که این شاعر در فنون مختلف شعر استاد و ماهر بود و سخنان وی در قوت تشبیه و نزدیکی معانی به طبیعت و وصف ، کم نظیر است و متانت و انسجام خاص در سخن او مشهود است. روح طرب و شادی از اشعار او آشکار است.

رودکی از روزگار جوانی آوازی خوش داشت، در موسیقی و نوازندگی چیره دست و پر آوازه بود. وی نزد « ابوالعبک بختیار » موسیقی آموخت و همواره مورد ستایش او بود، آن چنان که استاد در روزگار کهنسالی چنگ خود را به رودکی چنگ نواز بخشید. از همروزگاران « رودکی » مانند « منجیک ترمذی » (نیمه دوم سده چهارم) و یا پس از او مانند فرخی سیستانی (429 هـ . ق .) استاد موسیقی زمانه خویش بودند.

رفته رفته آوازه رودکی به دربار سامانیان رسید و امیر نصر فرزند احمد فرزند اسمعیل سامانی (301- 331 ق .) که شاهنشاه خراسان بود او را به دربار خواند ، در آنجا برآمد و بزرگترین شاعر دربار سامانی شد.

در آن روزگار در محیط ادبی، علمی، اقتصادی و اجتماعی ، آن چنان تحولی شگرف روی داده بود که دانش پژوهان ، آن دوره را دوران نوزایی (رنسانس) خراسان می نامند.

بربسترچنین زمینه مناسب اقتصادی، اجتماعی و برپایه دانش دوستی از شاهان سامانی، همچنین با تلاش و خردمندی وزیرانی دانشمند و کاردان چون ابوالفضل بلعمی (330 ق .) و ابوعلی محمد جیهانی(333 ق .) ، بخارا به صورت مرکز بزرگ علمی، ادبی و فرهنگی خراسان درآمده بود . رودکی پدر شعر پارسی دری فرزند چنین روزگاری است.

و رودکی میفرماید :

به سرای سپنج مهمان را
دل نهادن همیشگی ، نه رواست
زیر خاک اندرونست باید خفت
گرچه اکنونت خواب بر دیباست

باکسان بودند چه سود کند ؟
که به گور ادرون شدن تنهاسـت

یارتوزیر خاک ، مورومگس
بدل آنکه گیسویت پیراست...

جای دیگر او مینویسد :
مهران جهان همه مردند
مرگ را سرهمه فرو کردند
زیر خاک ادرون شدند آنان
که همه کوشک ها برآوردند
از هزاران هزار نعمت و ناز
نه به آخر بجز کفن بردند؟؟

نوشته اند که امیران و سپاهیان دربار امیر نصر سامانی از توقف طولانی او درهرات که حدود چهارسال به طول انجامید ملول شده بودند. ناچار به رودکی روی آوردند تا به طریقی امیر را به سوی پایتخت یعنی بخارا روانه کند. رودکی بربط برگرفت و به حضور امیررفت و به آوایی خوش شعر پرآوازه اش را به خوانش گرفت :

« جوی مولیان »

بوی جوی مولیان آید همی
یاد یار مهربان آید همی
ریگ آمو و درشتیهای وی
زیر پایم پرنیان آید همی
ای بخارا شاد باش و دیرزی
میرزی تو میهمان آید همی
آب جیحون از نشاط روی دوست
خنک مارا تا میان آید همی
میر ماه است و بخارا آسمان
ماه سوی آسمان آید همی
میر سرو است و بخارا بوستان
ماه سوی بوستان آید همی

این نغمه های خوش چنان در دل شاه موثر افتاد که نوشته اند حتا به قدر پوشیدن کفش ها معطل نشد. بی موزه (چکمه) پای در رکاب اسب نهاد و به سوی بخارا راه افتاد.

درباریان و شاعران ، " رودکی " را گرامی می داشتند و بزرگانی چون ابوالفضل بلعمی و ابوطیب مصعبی صاحب دیوان رسالت، شاعر و فیلسوف ، شهید بلخی (325 ق) و ابوالحسن مرادی شاعر با او دوستی و نزدیکی داشتند.

کامل ترین مجموعه عروض پارسی دری ، نخستین بار در شعرهای رودکی پیدا شد و در همین شعرهای باقی مانده ، 35 وزن گوناگون دیده می شود.

این شعرها دارای گشادگی زبان و توانایی بیان است. زبان او، گاه از سادگی و روانی به زبان گفتار می ماند. جمله های کوتاه ، فعلهای ساده ، تکرار فعلها و برخی از اجزای جمله مانند زبان محاوره در شعر او پیداست.

وجه غالب صور خیال در شعر او، تشبیه است. تشبیهات از امری حسی به حسی یا انتزاعی به حسی است. تخیل او نیرومند است. پیچیدگی در شعر او راه ندارد و شادی گزایی و روح افزایی، خردگرایی، دانش دوستی، بی اعتبار دانستن جهان، لذت جویی و به خوشبختی اندیشیدن در شعرهای او موج می زند.

او نخستین شاعری است که قالب های گوناگون شعر فارسی را بر پایه ای استوار بنا نهاد و راه را برای ظهور بزرگانی چون فردوسی و سایر استادان عصر غزنوی هموار کرد.

وی نماینده کامل شعر دوره سامانی و اسلوب شاعری سده چهارم خراسان است. در اشعار رودکی، توصیف تاکستان ها و کارهایی که برای تهیه شراب از انگورهای درخشان آبدار انجام می شود بسیار آمده است. تنها قصیده کامل و تام و تمامی که از وی در دست است :

قصیده « مادر می » با شرح شاعرانه انگور چیدن و شراب انداختن آغاز می شود. نغمه های دل نشین پرندگان و شادی و نشاط انسان در لذت بردن از زندگی زمینه اشعار اوست. اغتنام فرصت که بعدها موضوع اصلی شعر خیام و سعدی و حافظ است نخستین بار در آثار رودکی دیده می شود. با این همه، رودکی شیرینی لذت زندگانی و شادکامی و شاد خواری را همه جا با بینش عمیق فلسفی درباره ناپایداری جهان و اندوه و افسوس به گذر تند و بی امان دنیا درهم آمیخته است :

شاد زی با سیاه چشمان شاد
که جهان نیست جز فسانه و باد
ز آمده تنگدل نباید بود
وز گذشته نکرد باید یاد
من و آن جعد موی غالیه بوی
من و آن ماه روی حور نژاد
نیک بخت آن کسی که داد و بخورد
شوربخت آن که اونه خورد و نه داد
باد و ابراست این جهان افسوس
باده پیش آر هرچه بادا باد (2)

مهمترین اثر رودکی :

1 - « کلیله و دمنه » منظوم است. منظومه کلیله و دمنه که « محمد بلعمی » آنرا از عربی به فارسی برگرداند و رودکی به خواسته شاه امیرنصر فرزند احمد سامانی و ابوالفضل بلعمی آن را به نظم فارسی در آورده است. این منظومه مجموعه ای از افسانه ها و حکایتهای هندی از زبان حیوانات است که تنها 129 بیت آن باقی مانده است. این مثنوی ببحر رمل مسدس سروده شده، چهار بیت نمونه از آن نقل می کنیم :

تا جهان بود از سر آدم فراز
کس نبود از راز دانش بی نیاز
مردمان بخرد اندر هر زمان
راز دانش را بهر گونه زیان
گرد کردند و گرامی داشتند
تا بسنگ اندر همی بنگاشتند
دانش اندر دل چراغ روشن است
وز همه بد بر تن تو جوشن است

2 - مثنوی ب ه بحر متقارب (فعولن فعولن فعول)

3 - مثنوی ب ه بحر خفیف (فاعلاتن مفاعلتن فعولن)

4 - مثنوی ب ه بحر هزج مسدس (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیل)

5 - مثنوی ب ه بحر سریع (مفتعلن مفتعلن فاعلات) است . (3)

وگذشته از این مثنویها انواع شعرهای دیگر از قبیل قصیده و قطعه و غزل و رباعی در موضوعات گوناگون : مدحی، غنایی، هجو، و عظم، هزل و رثاء و چکامه مادرمی ، که بزرگترین چکامه او است و به خواست امیر نصر فرزند احمد سامانی برای ابوجعفر بانویه سروده شده، در دست است.

در کثرت اشعار « رودکی » بحثی نیست و حد اقل اشعار او را از صد هزار (100000) تا یک میلیون سیصد هزار (1300000) بیت دانسته اند .

دو بیت ذیل از « سید الشعرا رشیدی سمرقندی » از معاصران آل افراسیاب که عوفی در کتاب « لباب الالباب » در شرح حال رودکی از او نقل کرده است ،

شعر ذیل تائید ادعای ماست :

گرسری یابد به عالم کس بنیکو شاعری

رودکی را برسر آن شاعران زبید سری

شعراورا برشمردم سیزده ره صد هزار

هم فزون آید اگر چونانکه باید بشمیری

****

مگر با تأسف و درد بر اثر تحمیل جنگ های ستمگستر متجاوزین زمان برنماد هستی فرهنگی و سرزمین آبیایی مان و آتش سوزی جبری آثار تاریخی و ادبی خراسان زمین ؛ آنچه از ابیات رودکی بزرگ بما باقی مانده ، بیش از 100000 بیت نیست .

رودکی گونه های معمول ازدرد شناختی عصر خود را در قالب منظوم زیر چنین به تشریح میگیرد :

از اشعار اوست :

مرابسود و فرو ریخت آنچه دندان بود

نبود دندان لابل چراغ تابان بود

سپید سیم زده بود و در و مرجان بود (4)

ستاره سحری بود و قطره باران بود

یکی نماند کنون ز آن همه بسود و بریخت

چه نحس بود همانا که نحس کیوان بود

نه نحس کیوان بود و نه روزگار دراز

چه بود منت بگویم قضای یزدان بود

جهان همیشه چنین است گرد گردان است

همیشه تابود آئین گرد، گردان بود

همان که درمان باشد بجای درد شود

و باز درد همان کز نخست درمان بود

کهن کند بزمانی همان کجا نو بود

و تو کند بزمانی همان که خلقان بود

بسا شکسته بیابان که باغ خرم بود

و باغ خرم گشت آن کجا بیابان بود

همی چه دانی ای ماهروی مشکین موی
که حال بنده ازین پیش برچه سامان بود

بزلف چوگان نازش همی کنی تو بدو
ندیدی آنگه اورا که زلف چوگان بود
شد آن زمانه که رویش بسان دیبا بود
شد آن زمانه که مویش بسان قطران بود
چنانکه خوبی مهمان ودوست ، بود عزیز
بشد که باز نیامد ، عزیز مهمان بود
بسا نگار که حیران بدی بدو درچشم
بروی او در چشم همیشه حیران بود
شد آن زمانه که او شاد بود و خرم بود
نشاط او بفزون بود و بیم نقصان بود
همی خرید و همی سخت بی شمار درم
بشهر هرگه یک ترک نار پستان بود
بسا کنیزک نیکو که میل داشت بدو
بشب زیاری او نزد جمله پنهان بود
بروز چونکه نیارست شد بدیدن او
نهیب خواجه او بود و بیم زندان بود
نبید روشن و دیدار خوب و روی لطیف
اگر گران بدی من همیشه ارزان بود
دلَم خزانه پرگنج بود و گنج سخن
نشان نامه ما مهر و شعر عنوان بود
همیشه شاد و ندانستی که غم چه بود
دلَم نشاط و طرب را فراخ میدان بود
بسا دلا که بسان حریر کرده بشعر
از آن سپس که بکردار سنگ سندان بود
همیشه چشمم زی زلفکان چابک بود
همیشه گوشم زی مردم سخندان بود
عیال نه زن و فرزند نه مونت نه
ازین ستم همه آسوده بود و آسان بود
تو «رودکی» را ای ماهرو کنون بینی
بدان زمانه ندیدی که این چنینان بود
بدان زمانه ندیدی که در جهان رفتی
سرود گویان گویی هزار دستان بود
شد آن زمان که باو انس رادمردان بود
شد آن زمانه که او پیشکار میران بود
همیشه شعر ورا زی ملوک دیوانست

همیشه شعرواً زی ملوک دیوان بود
شد آن زمان که باو انس رادمردان بود
شد آن زمانه که او شاعر خراسان بود

کجا بگیتی بودست نامور دهقان
مرا به خانه او سیم بود و خملان بود
کرا بزرگی و نعمت زاین و آن بودی
ورا بزرگی و نعمت ز آل سامان بود
بداد میر خراسانش چهل هزار درم
وزو فزونی ، یک پنج میر ما کان بود
ز اولیاش پراگنده نیز هشت هزار
بمن رسید بدان وقت ، خال خوب آن بود
چو میر دید سخن ، داد داد مردی خویش
ز اولیاش چنان کز امیر فرمان بود
کنون زمانه دگر گشت و من دگر گشتم
عصا بیار که وقت عصا و انبان بود...

از بیان اندیشه رودکی در قالب ابیات و قطعات و قصائد و غزلها میتوان ادعان کرد که این استاد و خردمند بزرگ " قاره کهن" در فنون مختلف شعر دست بالای داشته و سخنان و رویکرد های بینشی وی در قوت تشبیه و نزدیکی معانی به کانیات و هستی چنانیکه در فوق تذکار رفت ، بی مانند است.

ابیات ذیل که یکی از شاعران هم دوره رودکی در مرگ او سروده است دلیل شایسته ای بر علوی مقام شامخ آن شاعر توانا در نزد معاصران و سخنوران عصر اوست :

رودکی رفت و ماند حکمت اوی
می بریزد نریزد از می بوی
شاعرت کو کنون که شاعر رفت
نبود نیز جاویدانه چنوی
خون گشت آب چشم از غم وی
زندهش موم گشت آهن و روی
ناله من نگر شگفت مدار
شو بشب زار زار نال بر اوی
چند جوئی چنو نیایی باز
از چنو در زمانه دست بشوی

رودکی به عنوان پدر شعر قدیم فارسی از جایگاه ممتازی در حوزه تمدنی قاره کهن و جهان برخوردار است. استعداد خدا داد ، آموزش و معرفت ادبی و سروده های عمیق تعلیمی و غنایی وی بنمایه معنوی بود که ، اساسی را برای پیدایی بزرگان اخلافتش بوجود آورد .

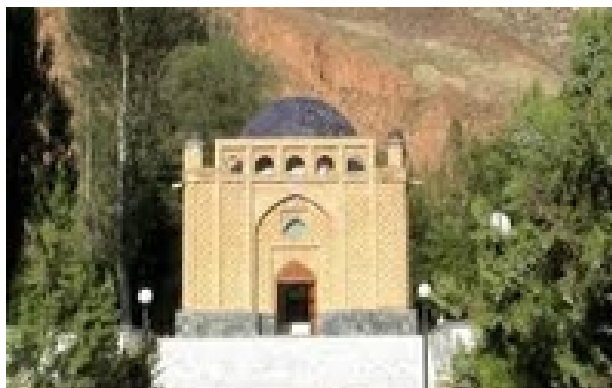
به پاس گرامی داشت همچو ارزشهای علمی و ادبی وی می باشد که همواره از جانب کشورها و نهاد های جهانی مجالس پاسداشت و باز شناسی آموزش و معرفت ادبی و شعری وی مورد ارزیابی و تمجید قرار می گیرد .

در یکی از این مجالس که در سال 2008 میلادی به میزبانی سازمان ملل متحد برگزار شده بود ، بان کی مون دبیرکل سازمان ملل متحد درباره شاعری و فهم عمیق رویکرد های فکری رودکی از انسان ، دوستی و عشق بزندگی در حضور داشت جمع زیادی از سرشناسان علمی فرهنگی جهان، نمایندگان یونسکو و سفیران کشورهای مختلف جهان گفت : " اشعار (5) رودکی می تواند مبنای همبستگی جهانی قرار بگیرد چرا که رودکی شاعر خوبی ها و عدالت بود " .

سر سبز و جاویدان باد تاریخ و فرهنگ انسانی نیاکان ما

مآخذ و منابع

- 1 - فرهنگ فارسی ، مؤلف : دکتر محمد معین ، جلد 5 ، ص 621 .
- 2 - مجله میهن: شماره 75 ، سال 1383 ، نشریه سیاسی ، اجتماعی ، فرهنگی ، سردبیر : علی کشتگر ، صفحه :
www.mihan.net/75/mihan-75-01.htm - 31k
- 3 - فرهنگ فارسی ، مؤلف : دکتر محمد معین ، جلد 5 ، ص 621 .
- 4 - صفحه : 49k - www.paarsi.com/article_view.asp?ID=89
- لباب الالباب ، عوفی ، ج 2 ، ص 7.
- " تاریخ ادبیات در ایران " ، دکتر ذبیح الله صفا ، جلد یکم ، ص 371 - 388.
- المعجم فی معابیر اشعار المعجم ، چاپ تهران ، ص 189.
- 5 - (<http://ir.sputniknews.com/mainline/20080619/111368734.html>)
- یونسکو دوسال را به غزالی و رودکی اختصاص داد
- خبرگزاری کتاب ایران (IBNA) - همایش بین المللی بزرگداشت رودکی برگزار می شود.

الله أكبر
بسم الله الرحمن الرحيم

چکیده

در یکصد سال اخیر، رودکی و رودکی شناسی در تاجیکستان از جایگاه والایی برخوردار شده و آثار زیادی درباره زندگی، اشعار و افکار او به چاپ رسیده است. آخرین اثر مفصل در این زمینه، دانشنامه رودکی است که در جشن 1150 سالگی رودکی در شهریور 1378 - (سپتامبر سال 2008) که از طرف یونسکو به نام رودکی نام گذاری شده است- رونمایی خواهد شد. آغازگر نهضت رودکی شناسی در تاجیکستان، صدرالدین عینی است که با آثار تحقیقی خود از 1926-1940 هویت تاجیکی را جانی تازه بخشید. پس از او تحقیقات میرزا عبدالغنی میرزایف در 1958 هنوز نیز در تاجیکستان مرجع محققان رودکی شناس قرار می گیرد. بیشتر ادیبان و محققان تاجیکی حداقل یک مقاله درباره رودکی نوشته اند. این تحقیق پژوهشی است، در روشن ساختن اهمیت رودکی شناسی در تاجیکستان، و معرفی برخی رودکی شناسان در این خطه.

کلید واژه ها:

رودکی، رودکی شناسان، تاجیکستان.

درآمد:

با ورود اسلام به سرزمینهای آسیای میانه و ایران، فصل تازه ای در تاریخ، فرهنگ و ادبیات این سرزمینها پدید آمد که آن را تاجیبی ایران از ماوراءالنهر و آسیای مرکزی باید جزء لاینفک فرهنگ و ادب و تمدن ایرانی به حساب آورد. در آغاز این دوران نهضت علم و ادب ایرانی در خراسان و ماوراءالنهر متمرکز شده بود و این همان دورانی است که شاهد پیدایش ادبیات غنی پارسی در این مناطق هستیم، که شعر به مفهوم واقعی خود با رودکی پا به عرصه وجود نهاد و بدین ترتیب او را پدر شعر فارسی یا آدم الشعرا لقب دادند. ابو عبدالله جعفر بن محمد، معروف به رودکی سمرقندی، اهل قریه پنج از قراء رودک سمرقند متوفی به سال 329 ه. ق شاعر قرن چهارم است که امروز زادگاه و آرامگاه او در خاک تاجیکستان، در ناحیه پنجکنت، در جنوب غربی تاجیکستان و در چند کیلومتری مرز ازبکستان و شهر سمرقند قرار دارد. محققان، انتساب او را به رودکی به واسطه پنج رودی می دانند که در این قریه روان است و برخی آن را به اختراع و استفاده رودکی از سازی به نام رود منتسب می کنند که رودکی در محافل می نوازیده و سروده هایش را به همراه آن می خوانده است. برخی او را کور مادر زاد می دانند، و برخی به نابینایی او در پایان عمر به دلیل کشیدن میل در چشمش و یا به ضعف بصر او اشاره می کنند، دسته اول حافظ قرآن بودن و اشارات محققان سده های قبل را دلیل نابینایی مادرزادی، دسته دوم تحقیقات محققان روسی بر روی استخوانهای بازیافته اش را دلیل کور کردنش و دسته سوم اشاره نکردن به قضیه کور مادرزاد و یا شکنجه بدخواهان، به خصوص در قصیده پیری که سرشار از شکایتهای رودکی از زمانه است و همچنین اشارات بصری در اشعارش از جمله افعال دیدن و نگاه کردن و آوردن رنگها و... و اشاره به عصا و انبان در این قصیده را دلیل ضعف بصر او در پایان عمر می دانند. در هر صورت رودکی، چه کور مادرزاد بوده، و چه به ضعف بصر در پایان عمر دچار شده و یا بر اثر شکنجه کور شده باشد، شاعری روشن بین و متمتع از لذایذ دنیوی و نعمات گوناگون و انسانی، معتقد به معنویات بوده و آنچه مسلم است اینکه در پایان عمر به فقر و بدبختی دچار شده و حسرت روزگاران گذشته او را به سمت نوعی حس نوستالوژی کشانده است. او عمری طولانی- بالغ بر 80 سال- داشته و در این مدت اشعار زیادی سروده که برخی شماره ابیات او را بیش از یک میلیون ذکر کرده اند، اما آنچه اکنون در دست است مجموعه اشعاری پراکنده در قالب رباعی و غزل و قصیده و مثنوی

منظوم کلیله و دمنه است که محققان ایرانی و خارجی از جمله سعید نفیسی، هرمان اته و عبدالغنی میرزایف آن را جمع آوری و بر آن نام دیوان رودکی نهاده اند. رقم ابیات بازمانده از او - به تحقیق سعید نفیسی- 1049 بیت است که در شرح احوال و آثار او آمده است.

پیشینه مطالعات رودکی شناسی در تاجیکستان

برای تاجیکان، رودکی بنیانگذار سنت و فرهنگی است که آنان به اعتبار آن تعریف می شوند. از همین روست که در یکصد سال اخیر رودکی یکی از چند چهره ممتازی است که تاجیکان، بارها و بارها به زندگی و شعر او پرداخته اند. تحقیقات استاد صدرالدین عینی به عنوان آغازگر این نهضت، عبدالغنی میرزایف، خالق میرزازاده، شریف حسین زاده، سیروس بهرام، اعلاخان افصح زاده، میرزا ملا احمد، رسول هادی زاده، عبدالرحمان عبدالمنان، عبدالمنان نصرالدینوف، علی محمدی خراسانی و دیگران بیانگر همین معناست. جنبش عظیم رودکی شناسی، به معنی واقعی خود در تاجیکستان به سالهای دهه 1950 برمی گردد که به تجلیل از 1100 سالگی زادروز رودکی در 1958 در اتحاد جماهیر شوروی - از جمله تاجیکستان - و افغانستان و ایران اختصاص داشت. در این زمان نقش تحقیقات استاد سعید نفیسی در ایران، استاد عینی و پروفیسور عبدالغنی میرزایف در تاجیکستان و محققان برجسته روس گراسیموف و براگینسکی بسیار پر رنگ است. اکنون تاجیکستان درصدد برگزاری جشن 1150 سالگی زادروز این شاعر پارسی سراسر است که از آن زمان تاکنون - یعنی در طی این 50 سال - آثار بسیار زیادی اعم از کتاب و مقاله در خصوص رودکی در تاجیکستان طبع و منتشر شده است. آخرین اثر سترگ در این زمینه دانشنامه رودکی است که تاجیکان امیدوارند تا روز برگزاری جشن در سپتامبر 2008 منتشر و روانه بازار نشر شود. در این تحقیق سعی بر آن است که رودکی شناسان تاجیکی در یکصد سال اخیر معرفی شوند و تحقیقات آنان در این زمینه ذکر گردد. بر این اساس در ابتدا به محققان پر کار رودکی شناس و سپس به چهره های جدید تاجیکی که در این زمینه فعالیت دارند می پردازیم. تنها منبع قابل ذکر برای این تحقیق کتابشناسی رودکی همایونفرد بود که آن نیز به یک دهه رودکی شناسی - از 1958 یعنی از 1100 سالگی رودکی تا 1968 - پرداخته است. پس از این تاریخ اثری جامع در این زمینه در ایران جمع آوری نشده و اطلاعات این تحقیق به علت فرصت محدود و عدم دسترسی به کتابشناسیهای تاجیکستان، به طور پراکنده از کتابها و مقالات مختلف و همچنین گفتگو با استادان تاجیکی و مکاتبه الکترونیکی با آنان اخذ شده است.

معرفی چهره های برجسته و اخیر رودکی شناس در تاجیکستان

صدرالدین عینی

چنان که ذکر شد، صدرالدین عینی آغازگر نهضت معرفی ادیبان پارسی گو در زمان خود است، تا قبل از عینی تاریخ تاجیکان جهان به دو دوره تقسیم می شود: تاجیکان، ایرانیان آریایی تباری هستند که تا زمان جدایی ماوراءالنهر از ایران - یعنی آغاز دوره صفویه - هیچ نیازی به تثبیت هویت خود نمی بینند چون جزیی از ایران و ایرانیانند و پس از آن، تا زمان سیطره حکومت روسها - یعنی حدود 350 سال - ملت‌های پراکنده ای هستند که تحت حاکمیت ترکان شیبانی، فرصتی برای بازاندیشی هویت خود نمی یابند. 2- در دوره تسلط حکومت شوروی سابق تا زمان استقلال - یعنی حدود 80 سال - که تلاش بر این است آنان ترکانی معرفی شوند که جزء ازبکستانند و هویتی غیر از ازبکی ندارند. به دنبال این تریق، نابودی هویت صدرالدین عینی قد برافراشت و کتاب ارزشمند نمونه ادبیات تاجیک را در 1926 نوشت و با معرفی شاعران پارسی - تاجیکی سرای ماوراءالنهر، تاجیکان بار دیگر به اصالت ایرانی - تاجیکی خود روحی تازه بخشیدند و به ترفندهای فرهنگ زدایی روسها و ازبکها پایان دادند. در نمونه ادبیات تاجیک، که تذکره ای از شرح حال و نمونه اشعار شعرا از رودکی تا زمان عینی است، رودکی بنیانگذار فرهنگ و ادبیاتی است که تاجیکان به واسطه او هویت امروز خود را به گذشته ای دیرین پیوند می زنند. عینی، در تحقیقی دیگر از این دست با عنوان نمونه های ادبیات تاجیکی که به قلم براگینسکی، تورسون زاده، جلال اکرامی، عبدالسلام دهاتی و ساتم الوغ زاده تألیف و به 1940 در استالین آباد - دوشنبه امروزی - به خط لاتین منتشر شده، نظارت و سرپرستی کرده است. در این اثر نیز رودکی و اشعارش زینتبخش آغاز کتاب است. صدرالدین عینی، نه تنها در این تذکره ها به رودکی و اشعار او پرداخت، بلکه همزمان با استاد سعید نفیسی در ایران - اگرچه از کار هم بی اطلاع بودند - در 1940 رساله ای مفصل و مستقل به رودکی اختصاص داد که بیش از پیش در احیای چهره تاجیکان مؤثر بود. همچنین این عالم بزرگ در جمع آوری و تصحیح اشعار رودکی با دیگران همکاری داشت که در ذیل به آثار او در این زمینه پرداخته می شود:

-استاد رودکی (با مشارکت آدهاتی)، استالین آباد، نشریات دولتی تاجیکستان، 1940.

این کتاب با همکاری عبدالسلام دهاتی تهیه شده و پس از نمونه ادبیات تاجیک دومین نشر نسبتاً جامع اشعار رودکی در تاجیکستان است که در جلد 11 کلیات عینی (1). مباحث کتاب عبارتند از: مقاله در خصوص رودکی از صدرالدین عینی. این مقاله قبلاً نیز در مجله شرق سرخ (2)، منتشر شده است. نمونه هایی از شعر رودکی با انتخاب صدرالدین عینی و عبدالسلام دهاتی. مقاله ای در خصوص قبر رودکی و ده رودک از صدرالدین عینی. استاد عینی در این مقاله یکی از کشفیات مهم تاریخ ادبیات ایران را ثبت نمود و آن تعیین محل تولد و قبر رودکی است. پس از تعیین این محل

بود که از روی مجمه های به جا مانده از اسکلت، مجسمه رودکی را ساختند. این مقاله بار اول در مجله صدای شرق (3) سپس به قلم میخائیل زند به روسی ترجمه و در 1956 در مجموعه ادبیات تاجیکستان (4)، منتشر و بعدها در کتاب استاد رودکی عینی تنظیم براگینسکی چاپ شد. پایان بخش کتاب، لغت نامه ای شامل 250 کلمه با شرح و تفسیر است. -استاد رودکی: عصر، زندگی و خلاقیت (آثار)، مسکو، ادبیات خاورمیانه، 1959، مصور

این کتاب به مناسبت جشن 1100 سالگی رودکی، و پس از مرگ صدرالدین عینی با تنظیم و حواشی ای.س. براگینسکی چاپ شده و راجع به کلیه مطالبی است که صدرالدین عینی درباره رودکی نوشته که عبارت است از: بخش رودکی، نمونه ادبیات تاجیکی که قبلاً در مسکو با عنوان نمونه ادبیات تاجیک به طور کامل چاپ شده بود. مقالاتی درباره استاد رودکی، محل تولد، مرگ و تدفین او که قبلاً به صورت کتاب در 1940 در دوشنبه چاپ شده بود. این مقاله به زبان فارسی و روسی اولین نشر آثار رودکی در اتحاد جماهیر شوروی محسوب می شود. رساله ای در باب توصیف تاریخی قیام متفق که قبلاً در 1943 در دوشنبه چاپ شده بود. نامه های عینی به نویسندگان تاجیکستان، که با تحقیقات او درباره رودکی ارتباط دارد. این نامه ها را عبدالسلام دهاتی جمع کرده است. در یکی از آنها به دهاتی، پیشنهاد بررسی نسخه خطی لغت نامه مجمع الفرس را که صد بیت از اشعار رودکی در آن آمده است می دهد که در پایان این کتاب ملاحظات، لغت نامه و عناوین جغرافیایی و اسامی خاص و اصطلاحات آورده شده است. این مجموعه برای اولین بار به زبان روسی در سال 1959 به همت براگینسکی چاپ شد که در واقع اولین نشر کامل درباره رودکی در اتحاد جماهیر شوروی سابق است.

عبدالغنی میرزایف

پس از استاد صدرالدین عینی، پروفیسور عبدالغنی میرزایف شاعر برجسته تاجیک و رئیس بخش خاورشناسی فرهنگستان علوم تاجیکستان دومین کسی است که درباره آثار و اشعار و زندگی رودکی نوشته است. آثار این مؤلف پرکار هنوز نیز در تاجیکستان- چنان که استاد سعید نفیسی در ایران- مرجع محققان رودکی شناس قرار می گیرد. بیشتر تحقیقات رودکی شناسی میرزایف، به مناسبت جشن 1100 سالگی رودکی تألیف و منتشر شد و برخی از محققان دیگر تحت نظارت او تألیفاتی ارائه دادند. میرزایف آکادمیسین (بالاترین نشان علمی در کشورهای اتحاد جماهیر شوروی سابق) انستیتو زبان و ادبیات رودکی بوده که از سال 1942-1944 به عنوان مشاور سفارت شوروی در ایران به سر برده است. آثار او در زمینه رودکی شناسی به دو دسته تقسیم می شود:

- 1- آثاری که مستقیماً توسط خود او به صورت کتاب یا مقاله تألیف شده است.
- 2- آثاری که تحت نظارت و یا با ویرایش او انجام گرفته است.

آثار دسته اول شامل دو دسته کتاب و مقاله به ترتیب، به شرح زیر است. کتاب:

-ابو عبدالله رودکی، دوشنبه، نشریات دولتی تاجیکستان، 1958. در این اثر که به مناسبت جشن 1100 سالگی رودکی تدوین شده، تمام تحقیقات مرتبط به رودکی تا آن زمان، حتی آثاری که به زبانهای بیگانه نوشته شده، به علاوه تحقیقات انجام شده در جریان جشن آمده است. میرزایف در این کتاب از اثر استاد نفیسی بسیار بهره برده و در پایان آن کتاب شناسی رودکی به زبانهای مختلف را در 12 صفحه ذکر کرده است. این کتاب در 1966 در انتشارات گوتنبرگ (امیرکبیر) تهران به فارسی و در 1968 به روسی در مسکو به طبع رسیده است. (5)

-ابو عبدالله رودکی یا اشعار رودکی، اشعار معاصران رودکی، زندگی و خلاقیت او، دوشنبه، نشر دولتی تاجیکستان و فرهنگستان علوم تاجیکستان شوروی، 1958، خط فارسی.

در این کتاب اشعار رودکی و معاصرانش و مطالبی درباره زندگی و خلاقیت او ذکر شده که در شش فصل شامل موارد زیر است:

توصیف وضعیت آسیای میانه در عصر رودکی و تشریح زبان دری- فارسی و تاجیکی، تشریح تاریخ مطالعه خلاقیت رودکی توسط دانشمندان شرق و غرب شوروی (در این فصل آثار سعید نفیسی مورد تمجید قرار گرفته است)، زندگی رودکی با استفاده از آثار رودکی و منابع شرقی، حجم میراث شاعرانه رودکی (که اشعار او را صد هزار می شمارد)، افکار پر معنی خلاقیت رودکی: انسان دوستی، دعوت به نیکی، عشق و علاقه به دانش و... مقام رودکی در ادبیات تاجیکستان. این کتاب راهنمای ارزشمندی در زمینه رودکی شناسی در تاجیکستان است که کتاب شناسی 12 صفحه ای رودکی در تاجیکستان و فرهنگ عناوین جغرافیایی و اسامی خاص در پایان کتاب بر اهمیت آن افزوده است. -رودکی و پیشرفت غزل در قرنهای 10-15 م دوشنبه، فرهنگستان علوم تاجیکستان شوروی (شعبه شرق شناسی و آثار ادبی)، 1957، حروف لاتین.

این کتاب در سال 1958 با مقدمه عثمانوف و تصحیح ت. گولس مجدداً تجدید چاپ شده است.

-رودکی و انکشاف غزل در عصرهای 10-15 م، استالین آباد، 1957، خط فارسی.

این کتاب به مناسبت 1100 سالگی رودکی تنظیم شده و در آن مؤلف اشتباهات کسانی را که سرچشمه غزل را در آمد قصاد دانسته اند، مشخص می کند. در کتابشناسی دانشنامه آسیای مرکزی به سرپرستی حسن انوشه (6)، دو کتاب از میرزایف با همین عنوان و تفاوت در عصر (عصرهای 5-7 و 10-15) ذکر شده که به نظر می رسد منظور از آن دو کتاب فوق از میرزایف باشد (7).

- اشعار هم عصران رودکی، دوشنبه، 1958.
- در مقدمه این کتاب درباره نظم رودکی، اسلاف و معاصران او مطالبی آمده است. مقاله:
- «نظری به حیات استاد رودکی»، شرح سرخ، ش 10، س 1957، صص 46-79.
- «میراث ادبی رودکی و اشعار تازه به دست آمده او»، شرح سرخ، ش 4، س 1958، صص 66-67.
- «سیر تاریخی کلیه و دمنه»، شرح سرخ، ش 1، س 1959، صص 41-50.
- زخمه چنگ رودکی و استقبال از آن در پاکستان، وحید، ش 13، س 1354، صص 711-721.
- باز یک نسخه قلبیکی (تقلبی) از اشعار رودکی، ایران شناسی، ج 2، ش 2، س 1350، صص 1-18.
- با مشارکت دیگران:
- ابو عبدالله رودکی و آثار منظوم او، زیر نظر براگینسکی، استالین آباد، نشریات دولتی تاجیکستان، 1958.
- مجموعه مقالات رودکی و عصر او (زیر نظر عبدالغنی میرزایف)، دوشنبه، فرهنگستان علوم جمهوری تاجیکستان شوروی، 1958، به فارسی و روسی.
- مقالات دربرگیرنده این کتاب عبارتند از: «رودکی و عصر او» از میرزایف، «رودکی و جریان زندگی او» از میرزایف، «مقبره استاد رودکی و قریه رودک» از صدرالدین عینی، «قصیده در آثار رودکی» از صدرالدین عینی، «رودکی و قرمطیان» از برتلس، «تعیین تاریخ نوشتن نزهت نامه علایی طبق یکی از رباعیات رودکی» از بالدیروف، «صنایع بدیعی شعر رودکی» از رسول هادی زاده، «رودکی اسلوب رباعی را به کمال رسانده است» از میرزا زاده، «رودکی و قطعه» از بقایف، «ضرب المثله در میراث منظوم رودکی» از عثمانوف، «دانشنامه قدرخان و اهمیت آن در بررسی و مطالعه آثار رودکی» از هاشم اف و حسین زاده، «راجع به بعضی واژه های زبان عصر رودکی که در لهجه های تاجیکی و در قسمتهای علیای زرافشان حفظ شده است» از خروموف و ...
- آثار رودکی (تحت نظارت و مقدمه مقالات از میرزایف)، دوشنبه، نشریات دولتی تاجیکستان، 1958، مصور، سرلیک.
- محتوای کتاب به این شرح است: قصاید و غزلیات و قطعات و رباعیات و ابیات پراکنده رودکی و برخی از اشعار کتابهای ترجمان البلاغه رادیوئی، لغت نامه، دانشنامه قدرخان، تحفه الاحباب حافظ اوبهی و مقاله ای درباره در میراث ادبی رودکی و مطالعه عصر او، در این کتاب فرهنگ اسامی خاص و جغرافیایی نیز درج شده است.
- آثار رودکی (پیشگفتار از میرزایف)، دوشنبه، نشریات دولتی تاجیکستان، 1958، مصور، خط فارسی.
- میرزایف در پیشگفتار درباره میراث ادبی رودکی و چگونگی نشر آن در تاجیکستان نوشته است.
- آثار رودکی (سرپرستی و ویرایش میرزایف)، استالین آباد، 1958، سرلیک.
- متن این کتاب به کوشش بهرام سیروس، کمال عینی، رسول هادی زاده، م. زند، س. تاج الدین، محمد وفا بقایف، ظاهر احراری (محققان آکادمی علوم تاجیکستان) و به سرپرستی و ویراستاری میرزایف انجام گرفته است. در این اثر برای اولین بار تمام آثار بازمانده رودکی به خط سرلیک برگردانده شده است.
- فهرست مأخذ مربوط به رودکی (با نظارت میرزایف)، ترتیب دهندگان ر. ا. تالمان، ایونس اف، دوشنبه 1965.
- ادبیات وطن: منتخباتی برای کلاس ششم (انتخاب و شرح میرزایف و آمانوف)، بخشی از قصیده شکایت از پیری رودکی، دوشنبه 1961.
- شریف جان حسین زاده**
- حسین زاده نیز از مؤلفان پرکار در زمینه رودکی و هم دوره میرزایف است. تحقیقات او بیشتر به صورت مقاله و یا بخشی از کتاب و با مشارکت دیگران است که به ترتیب در ذیل ذکر می شود:
- مقاله:
- «دانا و سخنور پنج رود»، تاجیکستان سرخ 1944، 6 مارس.
- «پدر و مربی ادبیات تاجیکستان»، 1946، 17 می.
- «آفرینشگر شعر و بشر دوستی بزرگ»، تاجیکستان شوروی، 1955، 16 ژوئن.
- «شاعر انسان دوست بزرگ»، تاجیکستان شوروی، 1958، 3 آگوست.
- «رودکی و فولکلور تاجیک»، شرح سرخ، 1958، ش 1، صص 79-97.
- «تبلیغ خرد و دانش در آثار رودکی»، مکتب پند و اندرز، 1958، ش 7، صص 11-13.
- «ماهیت شعر در یادگارهای ادبی عصر 10»، صدای شرق، ش 1979، 9.
- «درباره بعضی از خصوصیات زبانی نظم استاد رودکی»، مدنیت تاجیکستان، 1958، ش 7، صص 17-21.
- بخشی از کتاب:
- لحظه های اساسی انکشاف ادبیات کلاسیک تاجیک، آثار بخش تاجیکستان آکادمی علوم شوروی، ج 21، 1949، صص 138-148.
- ادبیات وطن: منتخباتی برای کلاس هفتم (ابیات پراکنده و رباعیات رودکی انتخاب از حسین زاده)، پندهای رودکی، دوشنبه 1960، ص 11 و 12.
- ادبیات تاجیک، کتاب درسی برای کلاس هشتم (انتخاب حسین زاده)، دوشنبه، نشر دولتی آموزش و پرورش،

تاجیکستان، 1961.

با مشارکت دیگران:

- ادبیات تاجیک، کار مشترک حسین زاده و امهوش اف، استالین آباد، 1957.

- شاعری از پنج رود (تصحیح اشعار از اسراری)، دوشنبه، دانشگاه دولتی تاجیکستان به نام لنین، 1958. محتوای کتاب بدین شرح است: ترانه سرای پنج رود، افکار بشر دوستانه شاعر، رودکی و فولکلور، موسیقی عصر رودکی، دانشنامه قدرخان و اهمیت آن در بررسی میراث ادبی رودکی. مقاله اخیر در مجله شرق سرخ (8)، و در مجموعه مقالات رودکی و عصر او با مشارکت رحیم هاشم نیز چاپ شده است. این دانشنامه در فهرست نسخ خطی فرهنگستان علوم آذربایجان قرار دارد که در آن 64 بیت از اشعار رودکی که برخی از آنها تا قرن حاضر چندان معروفیتی نداشته است وجود دارد.

خالق میرزا زاده

آثار این مؤلف به دو صورت کتاب و مقاله است که به ترتیب ذکر می شود:

کتاب:

- ابو عبدالله رودکی، بنیانگذار ادبیات کلاسیک تاجیکی، دوشنبه، وزارت معارف جمهوری تاجیکستان شوروی، دانشکده تربیت معلم، 1958.

محتوای این کتاب بدین شرح است: نگاهی به رودکی، زندگی شاعر، افکار پر مغز آثار رودکی، اهمیت خلاقیت رودکی و گفتاری راجع به او. این کتاب به زبان روسی نیز در سال 1958 در انتشارات دانش مسکو به چاپ رسیده است. مقاله:

- «رودکی»، دایره المعارف بزرگ شوروی، ج 37، ص 291.

- «رودکی و تکاملات شکل نظم رباعی»، مجموعه مقالات رودکی و عصر او، دوشنبه، 1958، صص 142-146.

- «رباعیات ابو عبدالله رودکی»، دانشکده تربیت معلم دولتی دوشنبه، ج 25، سری فلسفه، چاپ یازدهم، 1958، صص 5-33.

- «چند سخن درباره مندرجه غایوی (مضمون فکری) رباعیهای رودکی»، شرق سرخ، ش 10، 1958، صص 101-117.

- «سخنی چند درباره میراث ادبیات ابو عبدالله رودکی» مکتب شوروی، ش 1، صص 33-44 و ش 3، صص 45-47.

- «رودکی بنیانگذار ادبیات کلاسیک تاجیکی»، از بکستان سرخ، 1956، 11 و 12 می.

- «بعضی عقایدی که درباره محتوای فکری اساس ادبیات کلاسیک تاجیک می باشد»، تاجیکستان سرخ، 1954، 22 سپتامبر.

- «شاعر بزرگ قرن دهم»، تاجیکستان شوروی، 1958، 17 اکتبر.

- «ابوالحسن رودکی افاده کننده ایده های پیشقدم عصر 10»، تاجیکستان ساویتی، 1956، 13 می.

- «اهمیت ایجادیات رودکی و گفتارهایی درباره وی»، روزنامه معلم، 1958، 25 فوریه و چاپ شده در کتاب تاریخ ادبیات تاجیک، دوشنبه، 1962، صص 6-9.

بخشی از کتاب:

- ادبیات وطن: منتخباتی برای کلاس هشتم (شعرهایی از رودکی به انتخاب میرزا زاده) دوشنبه، 1961، صص 21-26.

- ادبیات وطن: منتخباتی برای کلاس پنجم (نمونه ای از اشعار رودکی به انتخاب حسین زاده)، دوشنبه، 1961، صص 138 و 139، 259-269.

- بعضی از نظریه ها راجع به ایدئولوژی اصلی ادبیات تاجیکی قبل از انقلاب، دوشنبه، 1963، صص 5-18.

- تاریخ ادبیات تاجیکی (مطالبی درباره محتوی فکری و رباعیات رودکی از میرزا زاده)، دوشنبه، 1962، صص 20-35.

کمال الدین عینی

کمال الدین فرزند صدرالدین عینی است که بیشتر در باب نسخ خطی فعالیت می کند و کارمند ارشد بخش نسخ خطی انستیتو زبان و ادبیات رودکی است. از او آثار زیادی تاکنون در این باره به چاپ رسیده است، اما در باب رودکی نیز مقالاتی دارد و یا با مشارکت دیگران در تنظیم کتب رودکی شناسی آثاری به طبع رسانده است که به شرح ذیل است: مقاله:

- «قصیده در آثار رودکی»، مجموعه مقالات رودکی و عصر او، دوشنبه، 1958، صص 98-111.

- کتاب جدیدی درباره ادبیات شناسی تاجیکی، نشر اول کتاب درسی، 1950 و شرق سرخ، ش 4، 1951، صص 117-122.

- «استاد رودکی و سرنوشت کتاب نمونه ادبیات تاجیک»، مجله رودکی، س 6، ش 8-9، 1384، صص 75-86. با مشارکت دیگران:

- «از شعرهای رودکی، تنظیم کمال عینی و عبدالسلام دهاتی»، شرق سرخ، ش 2، 1956، صص 40-49.

- آزمایش تقلید و تصویر مستند پنج رود از لحاظ اسکلت (تصویر احتمالی رودکی)، م.م. گراسیموف، تحت نظارت کمال عینی، دوشنبه، نشر دولتی تاجیکستان، 1958، مصور.

عبدالسلام دهاتی

کتاب:

- «ترجمه مجموعه اشعار رودکی به روسی»، پیشگفتار از دهاتی، مسکو، 1958.

مقاله:

- «بنیانگذار ادبیات تاجیکی»، تاجیکستان شوروی، 1956، 13 مارس و روزنامه کمونیست تاجیکستان، 8 فوریه.

- «آواز بلبل شرق»، حقیقت کامسامول 1958 □، 15 اکتبر.

- «غرور مردم»، تاجیکستان شوروی 1958 □، 15 اکتبر.

- «سخنی چند درباره بررسی میراث گذشتگان ما»، شرق سرخ، ش 5، 1959، صص 134-138.

با مشارکت دیگران:

- تاریخ ادبیات فارس- تاجیک، با مشارکت برتلس، 1950.

- استاد رودکی (با مشارکت صدرالدین عینی)، استالین آباد، نشریات دولتی تاجیکستان، 1940.

محمد وفا بقایف

- «اشعار عاشقانه رودکی»، مدنیت تاجیکستان، ش 6، 1958، صص 13-16.

- «غزل رودکی»، تاجیکستان شوروی، 1958، 31 می.

- «ضرب المثلها در خلاقیت رودکی»، بدخشان شوروی، 1958، 15 اکتبر.

- «پند و حکمت» در اشعار رودکی، دوشنبه، 1958، 14 اکتبر.

- «لیریکای رودکی»، روزنامه کمونیست تاجیکستان، 1958، 31 می.

- «رودکی و قطعه سرایی»، مجموعه مقالات رودکی و عصر او، دوشنبه، 1958، صص 147-151.

سیروس بهرام

- «عروض تاجیکی (تحقیق انتقادی)»، دوشنبه، نشریات دولتی تاجیکستان 1963 □.

- قافیه در نظم تاجیکی، دوشنبه، فرهنگستان علوم تاجیکستان شوروی، دانشکده زبان و ادبیات آثار، ج 18، 1953. این کتاب در

نشریات دولتی تاجیکستان به سال 1955 نیز چاپ شده و در صفحات 50-55 و 23-43 درباره رودکی آمده است.

- «اوزانی که در نظم رودکی حفظ شده است»، مجموعه مقالات رودکی و عصر او، دوشنبه، 1958، صص 141-128.

- «عاید به وزن اشعار رودکی»، شرق سرخ، ش 10، 1958.

میخائیل زند

میخائیل زند، یهودی و متخصص ادبیات تاجیک است. او آثار زیادی درباره رودکی شناسی در تاجیکستان نوشته است که به جهت ارتباط موضوع با این بحث به عنوان رودکی شناس تاجیکی معرفی می شود.

کتاب:

- صاحبقران شاعری استاد رودکی، استالین آباد، 1958، به فارسی و روسی.

استاد رودکی یکی از شاعران برجسته به شمار می رود، دوشنبه، 1957. در این اثر توجه خاصی به آثار اخلاقی

رودکی شده که مثنویهای پندآمیز او، اساس آثار اخلاقی بعدی از قبیل آفرین نامه، بوستان، بهروز و بهرام و... قرار گرفته است.

- شش قرن شهرت، مسکو 1964 □. این کتاب به زبان فارسی به نام نور و ظلمت در تاریخ ادبیات ایران توسط ح. اسد

پور پیرانفر ترجمه و چاپ دوم آن در انتشارات پیام تهران به سال 1356 منتشر شده و در کتابخانه دانشکده ادبیات

دانشگاه تهران موجود است.

مقاله:

- «مسائلی راجع به سنن ملی در ادبیات تاجیکی قرنهای 8 و 9»، شرق سرخ، ش 6، 1953، صص 85-94.

- انگیزه های افشاگرانه اجتماعی و ضد خلفا در نظم تاجیکی قرن 10، استالین آباد، آثار فرهنگستان علوم تاجیکستان

شوروی، ج 27، 1954، صص 185-223.

- «جهتهای ضدخلافی و اجتماعی در نظم رودکی و معاصرانش»، شرق سرخ، ش 12، 1956، صص 70-86.

- «موضوع خرد و دانش در خلاقیت رودکی و معاصران او»، شرق سرخ، ش 2، 1956، صص 50-58.

- «رودکی»، مسائل ادبیات، ش 10، 1958، صص 174-187. در این مقاله خصوصیات شیوه های نظم رودکی و

رابطه فلسفی او با زندگی، اعتراض علیه نارساییهای جامعه هم عصرش و دعوت به جوانمردی و ستایش خرد و دانش و... آمده است.

- «هنر ترجمه در نظم تاجیکی قرن 10»، مجموعه مقالات رودکی و عصر او، دوشنبه، 1958، صص 152-167.

- «زندگی و آثار رودکی»، روزنامه کمونیست تاجیکستان 1995 □، 25 اوت.

ساتم اولوغ زاده

ساتم اولوغ زاده فیلمنامه نویس و نمایشنامه نویس معروف تاجیکستان، اولین کسی است که درباره زندگی رودکی فیلم و نمایشنامه نوشته و کارگردانی کرده است. آثار هنری او در این باره، هنوز نیز در تاجیکستان با استقبال مواجه است. او مقالاتی نیز در این باره نوشته است که عبارتند از:

مقاله:

- «استاد ابوالحسن رودکی»، (نمونه های ادبیات تاجیکی)، 1940.

- «راجع به رودکی»، (مجموعه مقالات و شرح حال الوغ زاده)، دوشنبه، 1963.

الوغ زاده در این کتاب درباره سناریوی فیلم و درام رودکی و خود شرح و توضیح می دهد.

فیلمنامه:

- سرنوشت شاعر، به مناسبت 1100 سالگی رودکی، چاپ شده در کتاب اول ادبیات تاجیکستان 1958، صص 56-95. این فیلمنامه جوایزی به خود اختصاص داده است.

نمایشنامه:

- قسمت شاعر، تاجیکستان شوروی، 1957، 8 ژانویه و تاجیکستان، ش 10، 1958، صص 13-15 و دوشنبه، انجمن روابط دوستی و فرهنگی تاجیکستان با ممالک خارجه، 1963. این کتاب با شماره 30839 در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است. این نمایشنامه توسط معروف ترین کارگردان تاجیکی - کیمیاگروف - تنظیم و در استودیو تاجیک فیلم تولید شده است.

- «رودکی»، مدنیت تاجیکستان، ش 19، 1958، صص 15-21 و شرق سرخ، ش 10، 1958، صص 22-31. این نمایشنامه نیز بارها به صحنه رفته است.

عبدالرحمان ظاهر جان اف

کتاب:

- رودکی، روزگار و آثار، لنینگراد، نشریات دانشگاه لنینگراد 1968، سرلیک.

این کتاب به قلم پروفیسور میرزا ملا احمد، به فارسی برگردانده و در انتشارات امیرکبیر تهران به سال 1386 منتشر شده است. دقت و باریک بینی مؤلف کتاب درباره زندگی و آثار رودکی و جمع آوری آراء صاحب نظران در این باره کتاب او را به یکی از کتب دقیق درباره رودکی شناسی تبدیل کرده است. از مهم ترین مسائلی که او مطرح می کند مسئله قرمطی بودن رودکی است. او در این باره دلایل محققان از جمله سعید نفیسی را ضد و نقیض می داند.

- رودکی، تاریخ تحقیق، مسکو، دانشگاه سن پترزبورگ 1986. این کتاب تجدید چاپ کتاب قبلی است که در روسیه به طبع رسیده است.

مقاله:

- «بعضی مسئله های ترجمه حال رودکی»، صدای شرق، ش 1، 1966، صص 126-130 و ادب، ج 15، ش 5، صص 75-83.

- «درباره کوری رودکی»، نامه پارسی، پائیز 1381، صص 51-83.

رسول هادی زاده

پروفیسور هادی زاده، متخصص ادبیات کلاسیک فارسی-تاجیکی و یکی از مؤلفین دقیق و پرکار در زمینه تاریخ ادبیات کلاسیک تاجیک است که تاکنون آثار زیادی از او منتشر شده و هم اکنون دبیر جشنواره 1150 سالگی رودکی در دوشنبه است. آثار او در زمینه رودکی شناسی عبارت است از:

کتاب:

- از رودکی تا امروز، دوشنبه، نشریات ادیب، 1988.

مقاله:

- «راجع به خصائص هنری نظم رودکی»، مجموعه مقالات رودکی و عصر او، دوشنبه، 1958، صص 112-127.

- «آغاز راه نوین در پژوهشهای ادبیات تاجیک دوره سامانیان»، ایران شناخت، ش 12، 1999، صص 58-69.

- «از رودکی تا روز رودکی»، رودکی، س 6، ش 8-9، پائیز و زمستان 1384، صص 209-213.

- «مشکلات بعضی بیتهای شعر رودکی»، خزانه پرنج (مجموعه چکیده مقالات همایش رودکی در سال 1386 در تهران)، ص 21.

با مشارکت دیگران:

- هزار مصرع رودکی (با مشارکت انصار افصح زاد)، دوشنبه، عرفان، 1984. این مجموعه به مناسبت 1125 سالگی رودکی منتشر شده است. هادی زاده در این مجموعه مقاله ای با عنوان «نظم جاودان فرزندان رودکی» دارد که با لغت

نامه پایانی کتاب بر ارزش کتاب افزوده است.

- شعر رودکی (با مشارکت فریدون هادی زاده)، تنظیم کنند و سر سخن و توضیحات: رسول هادی زاده، ترجمه روسی، فریدون هادی زاده، دوشنبه، دیوشتیج، 2003.

- اشعار ابو عبدالله رودکی (با مشارکت علی محمدی خراسانی)، تهیه متن با مقدمه و توضیحات: رسول هادی زاده، دوشنبه، ادیب، 2007.

میرزا ملا احمد

کتاب:

- در عالم ایران شناسی، دوشنبه، دیوشنیتج، 2005، سرلیک.

کتاب حاضر، مجموعه مقالات پروفیسور میرزا ملا احمد است که در پنج بخش بدین شرح تنظیم شده است: «ایران شناسی و مرزهای آن»، «در طول و عرض ادبیات و فرهنگ آریایی»، «در پهنای ادبیات ایران معاصر»، «آشنایی با سخن سنجان، در عالم کتاب ایران شناسی». هر یک از این عناوین در بردارنده چند مقاله است که مجموعاً 57 مقاله را دربرمی گیرد. رودکی، موضوعی است که برخی مقالات را شامل می شود. طرح برگردان و چاپ این کتاب به فارسی توسط انتشارات امیرکبیر تهران در دست بررسی است.

مقاله:

- «جمع آوری و نشر آثار رودکی»، ایران شناخت، ش 15، سال 1378، صص 61-84.

- «بزرگداشت انسان نیک در اشعار رودکی»، خراسان پژوهی، بهار و تابستان 1378، صص 171-180.

- «آثار رودکی»، رودکی، س 6، ش 8-9، پائیز-زمستان 1384، صص 159-180.

- «بار دیگر راجع به کوری رودکی»، خزانه پر گنج (چکیده مقالات همایش رودکی در سال 1386 در تهران)، ص

27.

با مشارکت دیگران:

- ابو عبدالله رودکی (با مشارکت ثریا قربانوا)، دوشنبه، ورزاب (مرکز علمی و پژوهشی شاهراه ابریشم)، 2006،

سرلیک.

این کتاب جزوه مختصری است که به بررسی اندیشه و شعر شاعر و پیشگامان رودکی شناسی در غرب و شرق می پردازد. سهم ایرانیان در این زمینه قابل توجه است و از حسن راضی بن لطف الله تهرانی به عنوان یکی از اولین کسانی که به گردآوری اشعار رودکی پرداخته نام می برد و اثر سعید نفیسی را حادثه بزرگی در رودکی شناسی می شمارد. - رودکی، روزگار و آثار (مؤلف: عبدالرحمان طاهر جان اف)، برگردان از سرلیک به فارسی: میرزا ملا احمد، تهران، امیرکبیر 1386.

- دانشنامه جامع رودکی (زیر نظر میرزا ملا احمد با همکاری محققان تاجیکی و ایرانی)، در دست تهیه و تألیف در

تاجیکستان به خط سرلیک که تاکنون حدود 5000 مدخل آن شناسایی شده است.

دست اندرکاران این مجموعه عظیم عبارتند از:

میرزا ملا احمد، رئیس و سرپرست گروه؛ م. دلاوروف؛ م. محمدیف؛ ش. محمدیف؛ ا. ملیکف؛ ح. قلندروف؛ ش.

رحمانف؛ و صمدوف و ج. عزیز قل اف.

عبدالمنان نصرالدینوف

کتاب:

- رودکی، نسخه شناسی و نقد و بررسی اشعار بازمانده، خجند، 1999.

این کتاب در یک پیشگفتار و دو بخش نوشته شده که بخش اول آن بابهای نسخه شناسی، تغییرات متن، شرح اشعار رودکی، معنی گذاری در نظم رودکی و معاصران است و بخش دوم شامل نشر اشعار رودکی، فهرست سرچشمه های اشعار رودکی و دیوان اشعار اوست. در این کتاب به کوششهای سعید نفیسی و براگینسکی در شناساندن رودکی توجه شده است.

مقاله:

- «بعضی از عقاید اجتماعی قرن 10 در خلاقیت رودکی»، روزنامه معلمان 1957، 25 می.

- «نقش استاد رودکی در شکل گیری نظم قرنها 10-12»، یادداشتهای دانشمندان (دانشکده تربیت معلم دولتی دوشنبه)، ج

25، سری فلسفه، چاپ یازدهم، 1958، صص 89-105 و روزنامه معلمان 1958، 8 آوریل.

- «استاد رودکی سرآمد کلام موزون و نخستین کلاسیک سرای ادبیات تاجیکی»، وصیت لنین، ش 1، 1968، صص 9-

11.

- «معنی گذاری در نظم رودکی و معاصران او»، صدای شرق، ش 9، 1985.

- «نگاهی به تصحیح و نشر اشعار رودکی»، رودکی، س 6، ش 8-9، پائیز و زمستان 1384، صص 180-200.

محمد جان شکوری

آکادمیسین محمد جان شکوری، در تمامی زمینه های ادبی غور و مطالعه و کتاب و مقاله دارد و یکی از برجسته ترین چهره های تحقیقی در ادبیات تاجیکستان است. آثار او در زمینه رودکی شناسی عبارت است از:

مقاله:

- «افکار وطن دوستی در اشعار استاد رودکی»، روزنامه تاجیکستان ساویتی، 1958، 17 اکتبر.

با مشارکت دیگران:

- «رودکی و مردم» (با مشارکت ر. امانوف)، روزنامه معلم، 1958، 16 اکتبر.

- «تاریخ ادبیات روسی- تاجیکی»، مسکو، 1961، صص 383-420. در این بخش نمایشنامه رودکی سا تم اولوغ زاده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

اعلا خان افصح زاد

کتاب:

- آدم الشعراء رودکی، دوشنبه، نشریات ادیب، 2003.

این کتاب کامل ترین اثر علمی پیرامون زندگی و آثار رودکی است که سالهای اخیر در تاجیکستان منتشر شده است. این اثر فهرستی در حدود 1235 اثر درباره رودکی است که در روزنامه ها، مجلات و کتابهای تاجیکستان به طبع رسیده است.

عبدالشکور عبدالستار

کتاب:

- رویت قرآن در شعر (مجموعه مقالات) عنوان مقاله درباره رودکی: مضامین آیات قرآنی در شعر رودکی، دوشنبه، نشریات دولتی دوشنبه، 1998.

مقاله:

- «تصحیح یک بیت شهید بلخی درباره رودکی»، ادب، 1997.

این مقاله درباره این بیت است:

به سخن ماند شعر شعرا رودکی را سخن تلو نبی است.

- «رودکی و ادبیات عرب» آماده شده برای ارائه در جشن 1150 سالگی رودکی.

مشارکت با دیگران:

- شاعران عهد سامانیان (با مشارکت خدایی شریف اف)، دوشنبه، اریب، 1999.

- اشعار هم عصران رودکی (با مشارکت خدایی شریف اف)، دوشنبه، ادیب، 2007.

خدایی شریف اف

پروفسور شریف اف، مؤلفی دقیق، نقاد و متخصص ادبیات با نگاهی انتقادی و جدید است. از آثار او در زمینه رودکی شناسی به جز دو اثری که با مشارکت عبدالستار تهیه کرده که در بالا به آن اشاره شد می توان به موارد ذیل اشاره کرد: - وظیفه های معرفتی قصیده در ادبیات تاجیک، یادبود استاد رودکی.

- نقد شعر رودکی (از آغاز تا عصر سیزده میلادی)، خراسان پژوهی، بهار و تابستان 1379، صص 171-180.

- «شعر رودکی و قالب بیت ادبیات کلاسیک»، رودکی، س 6، ش 8-9، پائیز و زمستان 1384، صص 51-64.

علی محمدی خراسانی

- اشعار ابو عبدالله رودکی (تهیه متن با مقدمه و توضیحات: رسول هادی زاده) دوشنبه، ادیب، 2007.

- «نظری تازه در تصحیح اشعار استاد رودکی»، رودکی، س 6، ش 8-9، پائیز و زمستان 1384، صص

111-118.

- «اندیشه های اطراف متن شناسی اشعار بازمانده رودکی و تصحیح آن»، خزانه پرگنج (چکیده مقالات

همایش رودکی در سال 1386 در تهران)، ص 29.

تاج الدین مردانی

- نظم ذوالسانین عربی و تاجیکی در قرنهای 9 و 10، دوشنبه، معارف، 1993، ص 166.

- مجموعه مقالات با عنوان رودکی و ادبیات عرب شامل هفت مقاله درباره رودکی با عناوین ذیل:

«رودکی و ادبیات عرب» (این مقاله قبلاً در مجله صدای شرق چاپ شده است)؛ «بار دیگر درباره آثار باقیمانده رودکی» (این

مقاله در مجموعه مقالات اولین همایش پژوهشهای زبان و ادبیات فارسی در تهران، ج 2، سال 1380، صص 513-525 چاپ

شده است)؛ «کیست آن شاعر تیره چشم روشن بین» (این مقاله به زبان روسی در مجله ایران-اسلاویکا در مسکو چاپ شده

است)؛ «درباره ترجمه عربی یک بیت رودکی»؛ «کشف ترجمه عربی باز یک شعر رودکی»؛ «عائد به یک تصویر مشترک

شاعرانه»؛ «پیرامون چند معنی مشترک در آثار ابن المقفع رودکی» (این مقاله در مجله، رودکی، س 6، ش 8-9، پائیز و

زمستان 1384، صص 129-142 چاپ شده است) این مجموعه مقالات قرار است قبل از جشن 1150 سالگی رودکی در

2008 در دوشنبه منتشر شود.

رجب امان اف

«حفریات در پنج کنت»، ترجمه از تاجیکی به روسی توسط م. یویچ، مجموعه ادبیات تاجیکستان، کتاب 11، 1975، صص 268-274.
- نمونه فولکلور دور رودکی (با مشارکت محمد شکوراف)، استالین آباد، 1958.
- «قبر رودکی یافت شد، صورت حقیقی او کشیده می شود»، شرق سرخ، ش 12، 1952، صص 62-69.
- «بزرگان را بزرگان زنده نگه می دارند» (در خصوص حفریات قبر رودکی)، ایران شناخت، ش 8، 1377، صص 105-76.

و. اسراری

- «آهنگ خلقی در خلاقیت رودکی»، یادداشتهای دانشمندان، دوشنبه، دانشکده تربیت معلم دولتی، ج 25، سری زیانشناسی، چاپ یازدهم، 1951، صص 34-52.
- «مسائل تعلیم و تربیت در اشعار رودکی»، تاجیکستان شوروی، 1958، 6 می.
- «انگیزه های ملی در خلاقیت رودکی»، تاجیکستان شوروی، 1958، 6 می.
- «فولکلور در آثار رودکی»، روزنامه کمونیست تاجیکستان، 1958، 6 می.
- استاد ابو عبدالله رودکی (با مشارکت خالق میرزازاده، پ.ن. لازئف، تالس پولادی، عبدالمنان نصرالدینوف)، استالین آباد، 1958.

تالس پولادی

- انتقادی از جهان بینی رئالیستی در خلاقیت شاعران کلاسیک تاجیکستان، دوشنبه، 1961.
- «تجربه آموختن رودکی در کلاس هشتم»، روزنامه معلم، 1957، 29 ژوئن.
- «راجع به مطالعه و بررسی شرح حال زندگی رودکی در کلاس هشتم»، یادداشتهای دانشمندان، دانشکده تعلیم و تربیت دولتی دوشنبه، ج 25، سری فلسفه، چاپ یازدهم، 1958، صص 80-88.

م. تورسون زاده

- ابوالحسن رودکی، از تاریخ ادبیات تاجیکستان، «تاجیکستان شوروی»، 1940، ؟ اگوست.
- «قافله سالار کاروان نظم»، تاجیکستان شوروی، 1958، 15 اکتبر.
- «قدیمی ترین کاروانی از شعر»، تاجیکستان شوروی، 1958، 15 اکتبر.
- «قلب شاعر»، روزنامه ادبی، 1958، 14 اکتبر. (در این مقاله شیوه های نظم رودکی و خصائص اخلاقی او بیان می شود).

توره قل ذهنی

- «درباره بعضی از واژه های مورد استعمال استاد رودکی و معاصرانش»، شرق سرخ، ش 10، 1958، صص 144-156 و ش 11، صص 152-162 (در این مقاله برخی از کلمات دیوان رودکی که هنوز زنده است تفسیر شده است).
- «اختصاری شدن و تغییر یافتن واژه های پراکنده در نظم رودکی (برای کمک به معلمین زبان مادری)»، روزنامه معلم، 1959، 29 ژانویه و 8 فوریه.

م. رحمانوف

به نظر می رسد رحمانوف، از معلمان با سابقه مدارس تاجیکستان بوده باشد، بیشتر مطالبی که این محقق درباره رودکی شناسی در تاجیکستان نوشته، مربوط به مطالب کتابهای درسی دانش آموزان در کلاسهای مختلف است که از جهات گوناگون آنها را بررسی و نقد کرده است. در ذیل به برخی از این مباحث اشاره می شود:
- بررسی موضوع ابو عبدالله رودکی در کلاس پنجم (اشاره به بعضی شیوه های آموزشی به منظور گذراندن دروس قرآنت ادبی در کلاس پنجم)، دوشنبه، 1957.
- بررسی و مطالعه زندگی و خلاقیت رودکی در کلاس هفتم، دوشنبه، نشر دولتی ادبیات تعلیم و تربیت تاجیکستان، 1958، مصور.
- بررسی خلاقیت ابو عبدالله رودکی در مدارس تاجیکستان، 1958، 12 اکتبر.
- بررسی و مطالعه زندگی و خلاقیت رودکی در کلاس هشتم، دوشنبه، نشر دولتی تاجیکستان 1958 و وزارت فرهنگ تاجیکستان اتحاد جماهیر شوروی.
- بررسی منظومه کلیله و دمنه رودکی در قرن نهم، مکتب پند و اندرز، 1961، ش 11، صص 17-22.
- بررسی و مطالعه زبان و خصائص هنری اشعار رودکی در کلاس نهم، معارف و مدنیت، 1962.
- بررسی حیات و خلاقیت رودکی در فراسوی آثار کلاسیک، معارف و مدنیت، 1963، 12 اکتبر.

امر یزدان علی مردان اف

- راجع به مأخذ کلیله و دمنه استاد ابو عبدالله رودکی و سرچشمه بعضی پاره های آن، «اخبار آکادمی علوم جمهوری شوروی تاجیکستان»، شعبه علوم اجتماعی، ش 2، 1982، صص 82-89.

- «آیا استاد رودکی را حکیم خواندن رواست؟»، رودکی، س 6، ش 8-9، پائیز و زمستان 1384، صص 68-74.

م. فاضلوف

- پندها و حکمتها، دوشنبه، فرهنگستان علوم تاجیکستان شوروی، 1961.

در این کتاب کلمات قصار شاعران کلاسیک از جمله رودکی، بر اساس موضوع جمع آوری شده است.

رحیم مسلمانیان قبادیانی

- «اساس یک تصویر شاعرانه»، صدای شرق، ش 8، 1975.

- «ردیف یک شاه اثر»، صدای شرق، ش 9، 1980.

- «سه سخن پیرامون استاد رودکی»، یاد یار مهربان، به کوشش علی دهباشی، تهران، چ اول، 1385، صص 229-245.

اصل الدین نظامی

استاد نظامی، مدرس موسیقی در دانشگاه هنر تاجیکستان و متخصص هنر موسیقی شش مقام است. با او در بیست و یکمین نمایشگاه کتاب تهران دیدار کردم و تحقیقات او را درباره رودکی و موسیقی جویا شدم. مجموعه زیر به تازگی از ایشان در این باره به چاپ رسیده است.

- میراث رودکی و مسائل رشد فرهنگ و هنر (مجموعه مقالات)، دوشنبه، ایجاد، 2008، صص 5-26.

مقالات این کتاب بدین شرح است: «نقش غزلیات و ترانه های رودکی در تشکل دوازده مقام: اصل الدین نظامی، واژه های بشر دوستی رودکی چون پرابلم تحقیق اجتماعی و فرهنگی کونیستی: د. لطیف اف/ س. امین اف، جایگاه مکتب و آموزش در محیط فرهنگی عهد رودکی: س. سلیمانی، افکار پدگوگی (معلمی) ابو عبدالله رودکی: ت. سمیع اف، بحث در اطراف یک بیت، ا. غایب اف، موضع کتابخانه های مکتب در آموزش میراث استاد رودکی، س. کمال زاده، استاد رودکی فیلسوف شعر فارسی تاجیکی، ز. رئوف او/ا. ن. نوراف.

ز. احرارف/ خ نظرروف

- رودکی، عشق آباد، ش 4، 1958، صص 226-228.

امیر قلوف

- «بعضی قیدها عاید به لیریکی رودکی»، روزنامه تاجیکستان ساویتی، 1957، 28 ژوئن.

آن. ن. بالدیروف

- «نشر جدیدی از آثار رودکی»، ادبیات تاجیکستان، ش 4 ن 1958، صص 189-190.

ر. بصیروف

- «رودکی در آثار شاعران گذشته تاجیک»، روزنامه تاجیکستان ساویتی، 1956، 5 فوریه.

ن. بهبودی

- «نتایج گوناگون راجع به زبان استاد رودکی»، روزنامه معلم، 1958، 16 اکتبر.

حبیبوف

- «تصویر طبیعت در اشعار رودکی»، روزنامه تاجیکستان ساویتی، 1958، 17 اوت.

ش. رحمانوف

- تحول واحدهای لیریکی، دوشنبه، ادیب، 1988.

اسرار رحمان فر

- ابو عبدالله رودکی، نسیم مولیان (دیباجه و تنظیم و توضیح از رحمان فر)، دوشنبه، ادیب، 1999.

روشن رحمانی

- «پیوند سنتهای باستانی و آئینهای سامانی در آثار رودکی»، نامه آل سامان، صص 676-687.

ع. ستارواف

- «شعر رودکی و معمای تحلیل کلام منظوم»، صدای شرق، ش 9، 1979.

صدری سعدی اف

- «عصر 10 مقام جمعیتی شاعر»، صدای شرق، ش 9، 1978.
- رودکی: شعرها (با مشارکت اکبریم اف)، دوشنبه، عرفان، 1973.

سعید عمران سعید اف

- ادبیات دوره سامانیان در فرهنگهای فارسی، خجند، 1999.

س . سلطانوف

- «نقاش معنوی و مصور زیباییهای حیات»، روزنامه معلمان، 13 سپتامبر، 1958.

آتاخان سیف الله یف

- «استاد رودکی و خلاقیت او»، روزنامه معلمان، 1966، 2 فوریه.

گ. علیوف

- «راجع به کلیله و دمنه رودکی»، صدای شرق، ش 10، 1958، صص 117-126.

شاکر مختار

- «پیرامون تأثیر شعر رودکی»، آشنا، ش 15، اسفند 1372، صص 62-66.

ن. معصومی

- خواندن آثار منظوم در کتاب اصول تعلیم ادبیات در قرنهای 5-8، دوشنبه، 1960.

آ. نصیر

- «فرهنگ مدار الافاضل فیضی و اشعار رودکی»، شرق سرخ، ش 3، 1958، صص 79-85. (در این فرهنگ 22 بیت از رودکی ذکر شده است).

امان نوراف

فرهنگ اشعار رودکی، دوشنبه، معارف، 1990.

هدایت اف

- مسئله های ادبیات و فولکلور تاجیک، دوشنبه، نشریات دانش، 1981.

انصار افصح زاد

- «تصحیح پانزده بیت از رودکی»، ادبیات و صنعت، 1984، 13 سپتامبر.

مبشر اکبرزاد

«خصوصیات وزن شعر رودکی»، ادبیات و صنعت [2006].
- «هر چه درست است همان افضل است» (درباره بعضی غلط های چاپ سرلیک اشعار رودکی از 1958 به بعد)، ادبیات و صنعت، 2006.

فیض الله بابایف

- «سه پیراهن یوسف (درباره سه بیت رودکی)»، رودکی، س 6، ش 8-9، پائیز و زمستان 1384، صص 11-22.

سید نورالدین شهاب الدین اف

- «دو بیت نو از رودکی»، رودکی، س 6، ش 8-9، پائیز و زمستان 1384، صص 64-68.

حلم جان زانروف

- «بحثی پیرامون چند بیت رودکی»، رودکی، س 6، ش 8-9، پائیز و زمستان 1384، صص 23-46.

تاجی بای کیلیدی یاراف

- «لایق و رودکی»، رودکی، س 6، ش 8-9، پائیز و زمستان 1384، صص 101-110.

حبیب الله مرحمت

- «تحلیل متن شناسی قصیده های عهد سامانی»، رودکی، س 6، ش 8-9، پائیز و زمستان 1384، صص 123-128.

مصباح الدین محمود زاده

- «پژوهشی پیرامون یک شعر رودکی»، رودکی، س 6، ش 8-9، پائیز و زمستان 1384، صص 119-122.
- دو بیت استاد رودکی در حاشیه اعجاز خسروی امیر خسرو دهلوی: ارائه شده در کنفرانس علمی- نظری استادان دانشگاه دولتی ملی تاجیکستان، دوشنبه، 2006، صص 30-31.
- «ذو بحرین، اوزان دوری و حسن عروض رودکی»، روزنامه ادبیات و صنعت، 17 آوریل 2008، ش 16، صص 4-5.
- عنعنه و نوآوری در اوزان اشعار رودکی، مجموعه مقالات همایش بین المللی جایگاه رودکی و زبان تاجیکی در مکالمه فرهنگها (28-29 می سال 2008، خجند)، خجند، 2008، صص 195-200.
- اوزان اشعار رودکی (توضیح نکات عروضی، اختیارات شاعری و اوزان اشعار بازمانده استاد رودکی در اساس دیوان نشر آلماتی)، دوشنبه، سنا، 2008، صص 96.

فخرالدین نصرالدین اف

- «تجلی آیات قرآن در اشعار سلطان شاعران»، رودکی، س 6، ش 8-9، پائیز و زمستان 1384، صص 201-208.

پروانه جمشید اف

- «رودکی در ممالک غرب»، نامه پژوهشگاه، س 3، بهار 1382، صص 95-102.

نظام الدین زاهد اف

- «نثر عربی زبان ادبیات فارس- تاجیک در عصرهای 8-9»، خجند، نور معرفت، 2004.

عزیز میر بابایف

- رودکی (با همکاری سید رسول موسوی، مسعود قاسمی)، پیوند، 2000.

تویچی میرزاد/ رازق حمید اف/ میرزا خوجاپیر

- ادبیات تاجیک (کتاب درسی برای صنف پنجم)، دوشنبه، معارف و فرهنگ، 2004.
- در بخش ادبیات کلاسیک این کتاب، رودکی با نمونه ای از اشعارش معرفی شده است.

معروف جان اف

- «نابینایی شاعر رودکی»، خزانه پر گنج (چکیده مقالات همایش رودکی در سال 1386 در تهران)، صص 26.

عثمان نظیر

- «تسخیرگر دلها: نگاهی به سیر تاریخی یک غزل رودکی (زهی فزوده جمال تو زیب و آرا را) و تأثیر آن بر شعرای پسین»، خزانه پر گنج (چکیده مقالات همایش رودکی در سال 1386 در تهران)، صص 29.

احمد قرانیکیف

- «نماد زیبایی در شعر رودکی»، خزانه پر گنج (چکیده مقالات همایش رودکی در سال 1386 در تهران)، صص 50.

طالب رازی

تخصص اصلی طالب رازی، نرم افزار رایانه است. او تنها کسی است که واژگانی را که رودکی اول بار در اشعارش به کار برده، بر دو اساس الفبایی و بسامدی وارد برنامه رایانه کرده و لغت نامه الکترونیکی ترتیب داده است. با او در بیست و یکمین نمایشگاه کتاب تهران آشنا شدم. او امیدوار بود برنامه خود را تا جشن 1150 سالگی رودکی کامل کند و در اختیار همگان قرار دهد.

قطب الدین مختاری

مختاری رساله نامزدی خود را به خصوصیات لغوی و معنایی اشعار رودکی اختصاص داده و از آن دفاع کرده است.

نتیجه گیری

مآخذ اولیه تحقیقات رودکی شناسی در تاجیکستان، آثار استاد سعید نفیسی است که امروزه به یک سنت تبدیل شده است. کودکان تاجیکی در بدو ورود به مدرسه با اشعار رودکی آشنا می شوند و آن را از حفظ می خوانند و خوشنویسی را با شاه بیت‌های او تمرین می کنند. این سنت در میان محققان تاجیکی از زوایای مختلف مورد توجه و بررسی قرار می گیرد و چاپ اشعار او به صورتهای مختلف بسیار رایج است، به گونه ای که می توان اذعان کرد بیشترین چاپ دیوان اشعار را در تاجیکستان به خود اختصاص داده است. اشعار رودکی وارد رایانه نیز شده و هنرمندان دیگر هنرها از جمله

موسیقی و فیلم سازی و نمایشنامه نویسی و پیکره سازی و نقاشی و... نیز به آن توجه خاصی دارند. مهم ترین جایزه دولتی، بزرگ ترین و زیباترین خیابان در دوشنبه، مهم ترین مرکز مطالعات و پژوهشهای علمی در زبان و ادبیات فارسی، موزه و تالار و... همه در تاجیکستان به نام رودکی است و بیش از صد سال است که به او توجه ویژه می شود.

: ■ ē ž ǎ||R h

- 1- کتاب اول (چاپ دوشنبه 1963) ، ص 129-163.
- 2 - شماره 2 و 3 ، 1940 ، ص 30-41.
- 3 - شماره 5 ، سال 1940.
- 4 - شماره 9 ، صص 164-169.
- 5 - نسخه چاپ تهران به شماره 104558 در تالار ایران شناسی دانشگاه تهران موجود است. ص 6-967.
- 7 - کتاب رودکی و انکشاف غزل در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران به شماره 116733 موجود است. صص 10-20.
- 8 - شماره 6 ، سال 1958 ، صص 10-20.

منابع تحقیق :

- 1 - امامی، نصرالله، رودکی استاد شاعران. چاپ سوم، تهران: انتشارات جامی، 1377.
  - 2- انوشه، حسن (به کوشش). دانشنامه ادب فارسی، جلد 1 (آسیای مرکزی)، ذیل عنوان رودکی و کتابنامه دانشنامه.
  - 3 - دهباشی، علی (به کوشش). یاد یار مهربان (سیری در زندگی و سروده های رودکی)، چاپ اول، تهران 1385.
  - 4 - رادفر، ابوالقاسم، کتابشناسی رودکی. چاپ اول، تهران: مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی، 1386.
  - 5- رودکی (فصلنامه، ویژه نامه رودکی)، س 6، ش 8 و 9، پائیز و زمستان 1384، رابزنی ج.ا. ایران در تاجیکستان.
  - 6 - __ ، یاد یار مهربان (مجموعه مقالات پیش همایش بزرگداشت ابو عبدالله محمد بن جعفر رودکی)، مؤسسه مطالعات فرهنگی و تمدن ایران زمین، چاپ اول، تهران: انتشارات مؤسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی 1386.
  - 7 - روزبهان، سیاوش. رودکی در فرهنگ معاصر تاجیکستان، کتاب توس، دفتر 2، 1352.
  - 8- روشنی، قدرت الله و مهرداد بصری. متون ادبی فارسی در تاجیکستان، آینده، س 8، ش 11، 1361، صص 766-802.
  - 9- صادقیان، محمد علی (به کوشش). چهارمین کنگره تحقیقات ایرانی، جلد 1 ، شیراز، دانشگاه شیراز، 1353.
  - 10 - صفا، ذبیح الله. تاریخ ادبیات در ایران، چاپ دوازدهم، جلد اول، تهران: انتشارات فردوسی، 1371.
  - 11 - طاهر جان اف، عبدالرحمان. رودکی، روزگار و آثار (تاریخ تحقیق)، ترجمه میرزا ملا احمد، چاپ اول، تهران: انتشارات امیرکبیر، 1386.
  - 12- گزیده ای از کتابهای فارسی-تاجیکی»، کیهان فرهنگی، س 10، 1372، صص 80-82.
  - 13- مختار، شاکر. پیرامون تأثیر شعر رودکی، ترجمه شمس الحق راهنما، آشنا، س 2، ش 5، 1372، صص 62-66.
  - 14 - معرفی کتابهایی از تاجیکستان، بخارا (ماهنامه)، شماره های 42 تا 44، 47، 53، 55 و 60.
  - 15- ملا احمد، میرزا. «جمع آوری و نشر آثار رودکی»، ایران شناخت، ش 15، 1378، صص 61-84.
  - 16 - میرزایف، عبدالغنی. رودکی و انکشاف غزل در عصرهای 9 و 10، استالین آباد، نشریات دولتی تاجیکستان، 1957.
  - 17 - نفیسی، سعید. محیط زندگی و احوال و اشعار رودکی، چاپ اول، تهران: انتشارات اهورا، 1382.
  - منبع: اکبری، منوچهر (1387) ، رودکی سرآمد شاعران فارسی، تهران، خانه کتاب، چاپ دوم: 1388.
-